

KOMPETENCJE PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI WYCHOWANIA FIZYCZNEGO W OBLICZU WYZWAŃ GLOBALIZACJI¹

We współczesnym świecie coraz częściej obserwuje się postępującą integrację i współzależność między różnymi podmiotami działającymi na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej i politycznej. Następuje homogenizacja różnych obszarów rzeczywistości, a tempo rozwoju globalizacji i jej transformacyjny charakter zapowiadają, że wiele aspektów życia ulegnie jeszcze głębszym przeobrażeniom. Już dziś nietrudno zauważyć zacieranie się granic między nauką, techniką, polityką, kulturą, sztuką i ekonomią. Zmiany te, wchodząc w każdą dziedzinę życia, znajdują swoje odbicie w wielu sferach edukacji, w tym także w wychowaniu fizycznym.

Procesy globalnej modernizacji i przemiany społecznej, które zaczęły zachodzić w Polsce kilka lat temu spowodowały swoistą „nieprzejrzystość” Pewne struktury, systemy wartości, normy i wzory postępowania rozpadły się, a zaczęły powstawać nowe. Ciągłe jednak mamy do czynienia ze współistnieniem elementów kontynuacji starego i nowego porządku, zarówno w życiu zbiorowym, jak i indywidualnym. Stan ten – jak każda zmiana, stawia nowe wyzwania przed nauczycielem, którego zadaniem będzie przygotowywanie kolejnych pokoleń do samodzielnego kierowania rozwojem własnej osobowości w warunkach społeczeństwa globalnego. Do funkcji wynikających z tak rozumianej transformacji przygotować się musi także nauczyciel wychowania fizycznego. Procesy integracji europejskiej postawiły przed nim wyzwanie w postaci konieczności zdobywania wizerunku nauczyciela z europejską tożsamością i profesjonalizmem, czyli nauczyciela na miarę stulecia kompetencji. Nieustanny postęp cywilizacyjny nakłada na niego szereg zobowiązań. Powinien on nie tylko stać się euronauczycielem, ale osobą potrafiącą odnaleźć się w znacznie szerszym kontekście społeczno-kulturowym i potrafiącą poprowadzić przez te obszary także swoich wychowanków, nie tracąc jednocześnie z pola widzenia tego, co stanowi sedno procesu wychowania fizycznego.

¹ Praca realizowana w ramach badań statutowych DS. 91, finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Wyzwania te zrodziły pytania o to czy uczelnie kształcące nauczycieli, w tym także nauczycieli wychowania fizycznego, wyposażają swojego absolwenta w wiedzę i umiejętności zgodne z podstawowymi standardami dyktowanymi nie tylko reformą oświaty i wymaganiami społecznymi ale nową rzeczywistością. Czy dzisiejszego magistra wychowania fizycznego można zatem nazwać kompetentnym nauczycielem w świetle procesów globalizacyjnych?

Kwestia kompetencji nauczycielskich stanowi od kilkunastu lat centralne zagadnienie pedeutologii, która zainspirowana poszukiwaniami wyznaczników „pedagogicznego talentu”, „instynktu” czy wreszcie „duszy nauczycielskiej”, zmierza do określenia listy cech, dyspozycji i umiejętności niezbędnych do wykonywania tego zawodu. Zawodu niełatwego, którego sednem jest przyjęcie na siebie odpowiedzialności za dobre przygotowanie do życia całych pokoleń młodych ludzi, ale i wymagającego umiejętności zmierzenia się z licznymi problemami: agresją, uzależnieniami, zagubieniem aksjologicznym wychowanków. Współczesny nauczyciel powinien w swoją zawodową drogę wyruszyć wyposażony w ogromny bagaż nie tylko przygotowania merytorycznego, ale dyspozycji, które pomogą mu odnaleźć tożsamość zawodową, pozwolą uniknąć problemu wypalenia i zmierzyć się z wieloma innymi obiektywnymi kłopotami, jak chociażby biurokracja czy trudna sytuacja finansowa.

Z upływem czasu zaczynają również dochodzić do głosu coraz nowsze dylematy rodzące się na tle globalnych przemian dzisiejszego świata. Pojawiające się nowe obszary aktywności i zasady porządku gospodarczego i edukacyjnego, pociągają za sobą nowe wyzwania cywilizacji informacyjnej. E. Koziół i E. Kobyłecka² twierdzą, że ta globalnie pojęta edukacja zarysowuje konieczność ponownego odczytania kompetencji, które nie są już nauczycielowi dane, ale zadane. Odmiennego sensu nabiera w tym świetle także edukacja, a zwłaszcza samoedukacja nauczycieli.

Kompetencje nauczycielskie to struktura poznawcza, na którą składają się umiejętności, wiedza, dyspozycje i postawy nauczycieli niezbędne do skutecznej realizacji zadań wynikających z określonej kompetencji edukacyjnej³. W literaturze przedmiotu pojawiło się wiele prób sklasyfikowania kompetencji nauczycielskich. Odnaleźć w niej można zarówno ujęcia syntetyczne, grupujące kompetencje w dwie – trzy grupy, jak ujęcie R. Kwaśnicy⁴, wyróżniającego kompetencje praktyczno-moralne i kompetencje techniczne, czy S.

2 E. Koziół, E. Kobyłecka (2002), *W poszukiwaniu wyznaczników kompetencji nauczyciela XXI wieku*. Zielona Góra.

3 J. Szempruch (2001), *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*, Rzeszów.

4 R. Kwaśnica (2003), *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski [red.], *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Warszawa.

Dylaka⁵, piszącego o kompetencjach bazowych, koniecznych i pożądanych, jak również szerokie spojrzenie na aspekty kompetencji współczesnego pedagoga. Przykładem takiego ujęcia może być podział W. Strykowskiego⁶, który konstruuje listę obszarów kompetencji nauczyciela, obejmującą:

- kompetencje merytoryczne, czyli rzeczowe;
- kompetencje psychologiczno-pedagogiczne;
- kompetencje diagnostyczne, związane z poznawaniem uczniów i ich środowiska;
- kompetencje w dziedzinie planowania i projektowania;
- kompetencje dydaktyczno-metodyczne;
- kompetencje komunikacyjne;
- kompetencje medialne i techniczne;
- kompetencje związane z kontrolą i oceną oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły;
- kompetencje dotyczące projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych;
- kompetencje autoedukacyjne, związane z rozwojem zawodowym.

W. Strykowski⁷ zauważa, że inwentarzy kompetencji i kwalifikacji nauczycielskich w literaturze pedeutologicznej spotkać można wiele, jakkolwiek wszystkie one zwracają uwagę na podobne aspekty, a listy kompetencji mają zwykle charakter otwarty. Natomiast mówienie o pełnym przygotowaniu do pracy pedagogicznej w kontekście procesów globalizacyjnych pozostawałoby niejako w sprzeczności z samą istotą pracy. Kwalifikacje konieczne do wykonywania zawodu nauczyciela podlegają bowiem ewolucji dyktowanej rozwojem cywilizacyjnym.

Obecnie sylwetka absolwenta studiów nauczycielskich określona jest rozporządzeniem w sprawie standardów kształcenia nauczycieli z 7 września 2004 roku. Przyjęto w nim, że przygotowanie zawodowe nauczyciela powinno prowadzić do nabycia kompetencji w następujących zakresach: 1) dydaktycznym; 2) wychowawczym i społecznym, wyrażającym się umiejętnością rozpoznawania potrzeb ucznia, a także zdolnością do współpracy w różnych relacjach interpersonalnych; 3) kreatywnym, związanym ze zdolnością do samokształcenia i innowacyjnością, które współwystępować powinny ze zdolnościami adaptacyjnymi, mobilnością i elastycznością; 4) prakseologicznym, wyrażającym się poprzez umiejętności planowania, realizowania, organizacji, kontroli i oceny procesów edukacyjnych; 5) komunikacyjnym, wyrażającym się skutecznością zachowań werbalnych i pozawerbalnych w sytuacjach edukacyjnych; 6) informacyjno-medialnym, związanym z umiejętnością korzy-

5 S. Dylak (1995), *Wizualizacja w kształceniu nauczycieli*, Poznań.

6 W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski (2008), *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Poznań.

7 Ibid.

stania z technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz wykorzystaniu jej w nauczaniu przedmiotu; 7) językowym, wyrażającym się znajomością przynajmniej jednego języka obcego w stopniu zaawansowanym.

Nauczyciel wychowania fizycznego przyjmując na siebie doniosłą rolę przewodnika młodego człowieka dysponuje jednocześnie szczególnymi warunkami pracy z wychowankami. Wyzwolony ze sztywnych reguł lekcji prowadzonej z uczniem posadzonym w ławce, ma szansę na stworzenie szczególnej płaszczyzny interakcji nauczyciel – uczeń. Wykorzystanie tej specyficznej relacji może jednak stać się udziałem pedagoga świadomego tych możliwości, a także doskonale przygotowanego do pełnienia wybranej przez siebie roli zawodowej. Znaczenie będzie miało tu zarówno jego przygotowanie merytoryczne, jak i kreatywność, a także szereg kompetencji wychowawczych i osobowościowych.

Z. Żukowska i B. Hodan⁸ w modelu normatywnym nauczyciela wychowania fizycznego wyróżnili trzy składniki, opisane poprzez konkretne kompetencje:

- składnik merytoryczno-motywacyjny, realizowany poprzez zdolności, fachowość, identyfikację zawodową i autokreację, identyfikację ideową oraz kompetencje w zakresie inspiracji i poszukiwań;
- składnik metodyczno-organizacyjny, definiowany kompetencjami nauczania, nowatorstwa w dziedzinie dydaktyki, organizatorską, a także kontroli i oceniania;
- społeczno-kulturotwórczy, w ramach którego pojawić się powinny kompetencje: rozumienia i socjalizacji, komunikatywności, czynnego uczestnictwa w kulturze i społecznego działania.

R. Muszkieta⁹ z kolei uważa, że kandydat na tego, przed którym stawia się zadanie krzewienia kultury fizycznej, sam winien być jej żywym wzorem. Wzór ten powinien obejmować wszystkie sfery osobowości człowieka: intelektualną, psychofizyczną, moralną, estetyczną, a także prawidłowe postawy względem ciała i zdrowia. Studia wychowania fizycznego powinny rozwijać te właśnie cechy kandydata do zawodu nauczycielskiego, ponieważ, jak stwierdza autor, tu obowiązuje zasada: aby skutecznie wychowywać innych, trzeba wprawdzie być samemu dobrze wychowanym.

Kompetencje przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego w świetle badań własnych

W latach akademickich 2007/2008 i 2008/2009 przeprowadzone zostały badania dotyczące kompetencji psychopedagogicznych studentów kończących

⁸ Z. Żukowska, B. Hodan (1996), *Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno-wychowawcze funkcje*, Warszawa.

⁹ R. Muszkieta (2004), *Ocenianie osiągnięć uczniów przez nauczycieli wychowania fizycznego*, Poznań.

stacjonarne studia wychowania fizycznego w siedmiu uczelniach w Polsce. Metodą zastosowaną w badaniach był sondaż diagnostyczny, któremu podporządkowano techniki: ankiety i wywiadu kwestionariuszowego. W badaniu wzięło udział 1300 studentów, jakkolwiek pełny materiał badawczy zebrany w drodze wywiadu pochodził od 1148 badanych, natomiast kwestionariusz ankiety poprawnie wypełniony został przez 1036 badanych.

Kompetencje merytoryczne

Kompetencjami wymienianymi w większości klasyfikacji na czołowych pozycjach, są kompetencje merytoryczne nazywane także rzeczowymi lub przedmiotowymi. Warunkiem efektywności nauczania jest dogłębne opanowanie i zrozumienie przez nauczyciela treści, które będą przedmiotem jego oddziaływań. Przygotowanie to, zdaniem W. Strykowskiego¹⁰, decyduje w dużym stopniu o swobodzie poruszania się w zagadnieniach przedmiotu, ale też możliwych rozwiązaniach metodycznych i rezultatach kształcenia. Kompetencje merytoryczne zdobywa nauczyciel w toku studiów poprzez realizację bloku przedmiotów podstawowych i kierunkowych wyposażających w wiedzę i umiejętności podstawowe dla danego kierunku. Zgodnie z ministerialnym rozporządzeniem w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, absolwent studiów nauczycielskich powinien posiadać między innymi przygotowanie w zakresie wybranych specjalności nauczycielskich tak, aby potrafił w sposób kompetentny przekazywać nabytą wiedzę, samodzielnie ją pogłębiać i aktualizować, a także integrować z innymi dziedzinami nauki.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż studenci zauważają relacje między wiedzą specjalistyczną a umiejętnościami nauczyciela wychowania fizycznego. Zdaniem 87,6% respondentów wiedza specjalistyczna ma znaczny wpływ na kompetencje nauczyciela wychowania fizycznego. Swoje merytoryczne i metodyczne przygotowanie wyniesione z uczelni w stosunku do potrzeb szkolnych ucznia 69,1% ocenia jako zadowalające. Znacznie mniej, bo 15,8% badanych, określa je jako bardzo dobre, a 14,7% jako przeciętne. Podobnie rozkładają się odpowiedzi badanych w kwestii samooceny przygotowania do prowadzenia przedmiotu kultury fizycznej: 62,9% studentów uznaje je za zadowalające. Natomiast odsetek osób określających swoje przygotowanie pod tym względem jako przeciętne (19,7%) przewyższył odsetek osób wystawiających sobie najwyższą ocenę (17,0%). Nie wszyscy badani, mimo tego, iż znaleźli się na ostatnim roku studiów, posiadają wiedzę na temat ucznia i jego rozwoju – taką deklarację składa 19,3% badanych. Podczas studiów 66,4% respondentów nauczyło się przeprowadzania testów i analizowania ich wyników, a 88,8% poznało dobre wzorce postępo-

10 W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski (2008), op. cit.

wania dydaktycznego i wychowawczego na lekcjach wychowania fizycznego. Pozostali badani deklarują, iż sprawności takich nie posiadają.

Kompetencje wychowawcze

Studenci kończący studia wychowania fizycznego powinni opanować wiedzę i umiejętności przewidziane programem studiów, czego dowodem są pozytywne oceny, które uzyskiwali z poszczególnych przedmiotów. Zauważyć należy jednak, że wartość studenta często mierzona jest średnią ocen zaliczeń i egzaminów, będących niejednokrotnie wyznacznikiem jedynie sprawności jego intelektu. Natomiast istnieją niewielkie tylko szanse poddania ocenie umiejętności praktycznych, takich jak nawiązywanie kontaktu z dzieckiem czy szeroko rozumiane umiejętności wychowawcze.

Rezultaty takiego kształcenia mogą niepokoić ponieważ od wielu lat badacze donoszą o istotnych statystycznie różnicach między przygotowaniem dydaktycznym i wychowawczym nauczycieli, na niekorzyść tego ostatniego. Tymczasem J. Niemiec¹¹ zauważa, że przygotowanie nauczyciela do coraz trudniejszych zadań wychowawczych powinno stać się w ostatnich latach jednym z naczelných zadań szkół wyższych. Chaos aksjologiczny, upadek autorytetów, pojawianie się wielu negatywnych wzorów postępowania, problemy z odróżnianiem dobra od zła i unifikacja zachowań to jedna z ciemniejszych stron globalizacji. Wychowawcy muszą umieć umiejscowić te problemy we właściwych obszarach z pełną świadomością tego, iż nie bez znaczenia są tu różnego rodzaju zjawiska patologiczne pojawiające się w Europie, a często też i na całym świecie. Stawia to przed nauczycielem nie lada wyzwania. Oczekuje się od niego, aby był kompetentnym wychowawcą, czyli potrafił pełnić wszystkie zadania i funkcje związane z rolą facylitatora, ale też aby posiadał pełną wiedzę na temat procesów zachodzących w szerokiej rzeczywistości społecznej i kulturowej. Z drugiej strony zjawiska natury wychowawczej muszą być rozpatrywane w kontekście wszystkich środowisk wychowawczych, nauczyciel musi zatem wykazać się kompetencjami w zakresie współdziałania nie tylko z uczniami, ale też z rodzicami, innymi nauczycielami i instytucjami środowiska lokalnego.

Ważną grupą umiejętności podlegających badaniom były kompetencje współdziałania. Do studentów skierowano pytanie o to, z kim nauczyciel wychowania fizycznego powinien współdziałać w realizacji powierzonych mu zadań. Wypowiedzi respondentów sugerują, że najczęściej dostrzegają oni konieczność współpracy wychowawcy z rodzicami uczniów (takiej odpowiedzi udzieliło ponad 50% badanych), natomiast znacznie rzadziej wymieniają

¹¹ J. Niemiec (2005), *Nauczyciel – kształcenie i funkcjonowanie*. W: W. Horner, M. Szymański [red.], *Nauczyciel i kształcenie nauczycieli. Zmiany i wyzwania*, Warszawa.

dyrekcję szkoły, innych nauczycieli, organizacje działające w środowisku lokalnym czy wreszcie samych uczniów.

Kompetencje współdziałania rozumiane są nie tylko jako umiejętność współpracy z różnymi uczestnikami procesu edukacyjnego, ale szeroko jako skuteczność zachowań prospołecznych i sprawność w integrowaniu zespołów uczniowskich. Jedną z niezwykle ważnych sprawności wychowawczych w ramach omawianej grupy kompetencji są umiejętności rozwiązywania konfliktów i kształcenia tej sprawności u swoich wychowanków. Problem ten nabrał znaczenia zwłaszcza w ostatnich latach, kiedy w polskich szkołach zaczęto dostrzegać zjawiska świadczące o przemocy i agresji wśród dzieci i młodzieży. Zdaniem pedagogów i psychologów jedną z przyczyn tej sytuacji jest brak umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów. Zapytano zatem respondentów czy uważają, że posiadają umiejętność rozwiązywania konfliktów w grupie wychowanków. Zdecydowana większość badanych (66,2%) odpowiada na to pytanie twierdząco i niewielu respondentów (2,3%) orzekło, że nie posiada takiej umiejętności, ale ponad 30% nigdy nie było postawionych w sytuacji, w której mogliby sprawdzić siebie w tym zakresie. Stąd też nie wiedzą czy poradziliby sobie z takim wyzwaniem.

Zadaniem nauczyciela jest nie tylko udzielać wychowankom wsparcia w rozwiązywaniu ich bieżących problemów, ale przede wszystkim wyposażyć swoich podopiecznych w takie umiejętności, dzięki którym sami w przyszłości będą mogli efektywnie kierować swoim życiem. Badanych studentów zapytano także o to czy potrafiliby kształcić umiejętność rozwiązywania konfliktów w grupie wychowanków. Analiza wypowiedzi badanych pozwala zauważyć, że nie wszystkie osoby deklarujące sprawność w z zakresie radzenia sobie z sytuacjami problemowymi w grupie, potrafiłyby kształcić tę zdolność u swoich wychowanków. Umiejętności takie deklaruje 53,7% ankietowanych, a blisko połowa udziela odpowiedzi „nie wiem”

Inną poddaną analizie badawczej kwestią jest styl wychowania preferowany przez badanych. Z wypowiedzi ponad połowy badanych wynika, że najbardziej efektywnym stylem kierowania uczniami w pracy dydaktycznej jest styl demokratyczny. Ku stylowi autokratycznemu skłania się 25,1% badanych, przy czym w zdecydowanej większości są to mężczyźni. Niewielu jest natomiast zwolenników stylu liberalnego.

W wielu badaniach dotyczących cech osobowościowych nauczyciela wychowania fizycznego w czołówce wymienianych przez uczniów przymiotów pojawia się sprawiedliwość w ocenianiu. Przy czym uczniowie od nauczyciela wychowania fizycznego oczekują zwykle, że w swoich ocenach będzie brał pod uwagę nie osiągnięcia ucznia, ale jego wysiłek, wkład pracy, zaangażowanie. Badani studenci próbują wyjść naprzeciw tym oczekiwaniom uczniów: 80,7% z nich twierdzi, że podczas studiów zdobyli umiejętność sprawiedliwego i właściwego oceniania pracy uczniów.

Kompetencje pragmatyczne i kreatywne

Od dzisiejszego nauczyciela wychowania fizycznego oczekuje się nie tylko przekazywania wiedzy czy usprawniania fizycznego dzieci i młodzieży, ale przede wszystkim umiejętności tworzenia sytuacji problemowych i stymulowania twórczych postaw uczniów. Nauczyciel powinien zatem dysponować różnego rodzaju umiejętnościami składającymi się na jego kompetencje kreatywności. Zdolność do tworzenia czegoś nowego, niestandardowego, a także umiejętność pobudzania uczniów do spontanicznej twórczości, to duże wyzwanie stojące przed wychowawcą. Kompetencje kreatywne pozostają w ścisłym związku z kompetencjami pragmatycznymi wyrażającymi się: umiejętnością posługiwania się wiedzą psychopedagogiczną i metodyczną dotyczącą skutecznego działania pedagogicznego, diagnozowania różnych sytuacji pedagogicznych i dostosowywania do nich projektów działań, posługiwania się podstawowymi elementami warsztatu pracy nauczyciela i znajomością polskiego systemu edukacyjnego.

Dokonanie oceny kompetencji pragmatycznych i kreatywnych w przypadku studentów, którzy nie mieli jeszcze do czynienia ze szkolną rzeczywistością jako nauczyciele jest niezwykle trudne. Można tu bowiem mówić jedynie o ujawniających się predyspozycjach w tym kierunku. Podejmując próbę ustalenia pewnych aspektów tego zagadnienia do studentów skierowano pytanie, dotyczące jednej z umiejętności opisujących kompetencje kreatywne – czy potrafiliby w chwili obecnej stworzyć autorski program nauczania wychowania fizycznego? Z ich odpowiedzi wynika, że jedynie niespełna 30% sprostałoby temu zadaniu. Znacznie lepiej natomiast radzą sobie badani z umiejętnością organizowania i kierowania pracą uczniów, którą to posiada 83,4%, a większość z nich twierdzi też, że sprostałoby zadaniom polegającym na modyfikowaniu procesu dydaktycznego stosownie do potrzeb uczniów i warunków pracy. Znacznie gorzej przedstawia się wiedza i umiejętności badanych w zakresie posługiwania się przepisami prawa dotyczącymi systemu oświatowego oraz statusu zawodowego nauczycieli. Kompetencje w tym zakresie deklaruje jedynie 23,6% badanych. Pozostali twierdzą, że nie znają tego typu regulacji, a wielu z nich uważa także, że wiedza ta nie jest im potrzebna w chwili obecnej i zdobędą ją wtedy, gdy zaczną pracować jako nauczyciele.

Kompetencje komunikacyjne i informacyjne

Wiele wskazuje na to, że u podstaw efektywności procesu wychowania w dobie globalizacji leżeć będą kompetencje komunikacyjne i informacyjne. T. R. Lawson¹² pisząc o edukacji XXI wieku zwraca uwagę na to, że proces

¹² T.R. Lawson (2005), *Education in the 21st century*. W: R. Gmoch, A. Krasnodębska [red.], *Kompetencje zawodowe nauczycieli i jakość kształcenia w dobie przemian edukacyjnych*, Opole.

analizy informacji leży u fundamentów życiowych kompetencji. Wymienia on pięć elementów tego procesu, którymi są:

- umiejętność twórczego myślenia;
- umiejętność rozwiązywania problemów;
- umiejętność skutecznego porozumiewania się;
- umiejętność przystosowywania się do zmian;
- umiejętność rozumienia różnych sytuacji i osób.

Umiejętności te, zdaniem T. R. Lawsonia, nie są specyficzne dla jakiegokolwiek profesji, ale stanowią fundament, na którym budowane jest życie współczesnego człowieka. Są to zatem zdolności, które nauczyciel powinien kształcić u swoich wychowanków. Pedagog powinien doprowadzić do dialogu między sobą i uczniem. Zdaniem J. Rutkowiak¹³, w procesie wychowania możemy mówić o trzech rodzajach dialogu: informacyjnym, rozumianym jako konstrukcja pytań i odpowiedzi, dialogu negocjacyjnym, w którym poszukuje się płaszczyzny porozumienia między podmiotami mającymi odmienne punkty widzenia i dialogu, który jest warunkiem rozumienia. Rozumienie to jest permanentną aktywnością, ludzkim sposobem bycia, a nie wyłącznie odtwarzaniem ustalonych znaczeń.

W planach studiów wychowania fizycznego wielu uczelni pojawia się już od kilku lat przedmiot „komunikacja interpersonalna” pomyślany jako forma kształcenia i doskonalenia kompetencji komunikacyjnych przyszłego nauczyciela. Badani studenci wychowania fizycznego wiedzą, jakie umiejętności powinien posiadać nauczyciel w ramach omawianych kompetencji, natomiast kłopoty mieli ze sformułowaniem rodzaju zakłóceń, które mogą pojawić się w procesie komunikacji, a także z podaniem sposobów unikania ich. Wśród sprawności komunikacyjnych pożądaných w pracy nauczyciela wymieniają następujące umiejętności:

- prowadzenia rozmowy z wychowankiem i rodzicami, jasnego i prostego przekazywania wiedzy;
- rozumienia mowy ciała – komunikatów niewerbalnych;
- rozwiązywania konfliktów, prowadzenia negocjacji;
- asertywności;
- aktywnego słuchania rozmówcy.

Jednym z powodów nasilających się procesów globalizacyjnych jest z pewnością rozwój technologii informacyjnej. Fakt ten zaczęto dostrzegać w kontekście zawodu nauczycielskiego już w latach osiemdziesiątych, ale w chwili obecnej nauczyciel nie tylko powinien, ale wręcz jest zobowiązany do posiadania przynajmniej podstawowych sprawności w tym zakresie. Badani studenci widzą wprawdzie niewielkie możliwości bezpośredniego

¹³ J. Rutkowiak (1992), O dialogu edukacyjnym. Rusztowanie kategoriale. W: J. Rutkowiak [red.], *Pytanie. Dialog. Wychowanie*, Warszawa.

wykorzystania multimediiów, komputera czy Internetu w procesie wychowania fizycznego, ale blisko 90% z nich potrafi posługiwać się multimedialnym zestawem komputerowym i jego oprogramowaniem, korzysta z Internetu i zna jego funkcje, radzi sobie w sytuacjach prostych i typowych awarii sprzętu i oprogramowania. Nieco niższy jest odsetek badanych, którzy potrafiliby wykorzystać technologie informatyczne do komunikowania się z rodzicami i we własnym doskonaleniu zawodowym, ale prawie wszyscy badani deklarują chęć zgłębienia tych umiejętności.

Zakończenie

Przeobrażenia polityczne i społeczno-gospodarcze naszego kraju sprawiły, że inaczej zaczęto postrzegać rolę i zadania nauczyciela. Jego ranga w zmieniającej się rzeczywistości jest ogromna, bo staje się on jedną z osób współodpowiedzialnych za kondycję psycho-fizyczną kolejnych pokoleń. Warto zatem przyjrzeć się procesowi kształcenia nauczycieli, w trakcie którego studenci zdobywają kompetencje gwarantujące efektywność jego działań. Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego czuje się dobrze przygotowana do czekających ich zadań zawodowych. Zdobyli oni podstawową wiedzę merytoryczną i metodyczną, a także wiedzę dotyczącą rozwoju ucznia. Doskonale radzą sobie z wymaganiami w zakresie technologii informacyjnej i czują się gotowi do podjęcia zadań wychowawczych. Świadomi są jednak pewnych braków w swoim przygotowaniu. Dużą grupę badanych stanowią osoby niepotrafiące kształcić umiejętności rozwiązywania konfliktów w grupie wychowanków i takie, które nie postrzegają ucznia jako równoprawnego partnera procesu edukacyjnego. Problem stanowi także brak znajomości przepisów prawa oświatowego i umiejętności posługiwania się nim, której nie posiada znaczna część kończących studia wychowania fizycznego. Wielu respondentów zgłasza także potrzebę pogłębienia swoich umiejętności z zakresu aktywnego słuchania, rozumienia istoty i rodzaju zakłóceń w procesie komunikacji.

Kształceniem nauczycieli wychowania fizycznego od pewnego czasu zajmują się nie tylko akademie wychowania fizycznego, ale również uniwersytety, politechniki i wyższe szkoły zawodowe. Proces przygotowania przyszłego wychowawcy fizycznego w każdej z nich z pewnością uwzględnia wymagania stawiane osobom pretendującym do tego zawodu, ale niektórzy pedeutolodzy twierdzą, że wielu kompetencji specyficznych dla zawodu nauczycielskiego nie da się opanować w sposób techniczny. Być może warto w tej sytuacji zwrócić uwagę nie tylko na sam proces kształcenia nauczycieli, ale na rekrutację do tego zawodu, która uwzględniać będzie predyspozycje osobowościowe niezbędne do pracy wychowawczej.